

לפני שיהיה מאוחר מדי

במדינות רבות וגם בישראל, מינים של בעלי חיים וצמחים הנתונים בסכנת הכחדה מאוגדים ב"ספרים אדומים". צבי הים, הצבאים והנשרים הם דוגמאות למינים אדומים כאן בארץ, שרשות הטבע והגנים פועלת לשימורם
כתבה: ד"ר תמי קרן־רותם

ציד בלתי חוקי מאיים על אוכלוסיית הצבי הארץ־ישראלי צילום דורון ניסים

מינים רבים של חיות בר וצמחי בר נמצאים בסכנת הכחדה ברחבי העולם, כתוצאה מהרס שיטתי של בתי הגידול הטבעיים שלהם, וכן עקב ציד, איסוף מהטבע וסחר לא חוקי בהם. אחת הדרכים הנפוצות במדינות רבות לשמירה על מינים מפני הכחדה היא לבדוק את מצב האוכלוסיות של המינים החיים בשטחן ולאגד בספר רשמי לאומי רשימה של מינים הנמצאים בסיכון. ספר כזה מכונה "ספר אדום" ומינים הרשומים בספרים אלו מכונים "מינים אדומים". הספרים האדומים נועדו לספק מידע על המינים הנמצאים בסכנת הכחדה למקבלי ההחלטות, לאנשים האמונים על שמירת הטבע ולציבור הרחב וכן להצביע על מידת האיום עליהם ודרגות הסיכון של כל אחד מהם, ובכך לסייע לקביעת קדימות הטיפול בהם. הספר האדום של החולייתנים בישראל, שיצא לאור בשנת 2002 בהוצאת רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע ובסיוע קרן קרב, מאגד בתוכו את המינים של החולייתנים החיים בישראל ונמצאים בסיכון. חלקם מינים שמוכרים לציבור, משמשים זה שנים מושא לספרי ילדים ולפרסומות ואף מהווים סמלים לתכונות אנושיות. לרוע המזל, מינים אלו עלולים להיכחד אם לא נבצע פעולות ממשיות להצלת אוכלוסייתם. רשות הטבע והגנים פועלת בהתמדה זה כמה עשורים כדי להקטין את הסיכון להיכחדות של מיני חיות בר רבים החיים בישראל. מאז צאתו של הספר האדום חלו שינויים בדרגות הסיכון ובמצב האוכלוסיות של חלק מהמינים הרשומים בו עקב פעולות שביצעה הרשות לשמירה על מינים, והתווסף מידע חדש. משום כך הסטטוס של המינים הרשומים בספר האדום נמצא בתקופה זו בתהליך של עדכון.

סמל ליופי ולאצילות

הצבי קל הרגליים, בעל המראה העדין, הפך בארץ לסמל ליופי ולאצילות. הצבאים חיים בנופים פתוחים בבתות ובחורשות, וכן בשולי שדות ובאזורי חולות, ובעבר פגשו בהם

באקראי רבים מהמטיילים בטבע, מפגש שנחרת פעמים רבות בזיכרונם בזכות יופייה של החיה המיוחדת והופעתה הפתאומית. בעשורים האחרונים נמצאים הצבאים בסכנת הכחדה עקב ציד בלתי חוקי, ריבוי יתר של תנים וזאבים הטורפים את העופרים והקטנת שטחי מחיה טבעיים עקב הסבתם לשטחים חקלאיים ועירוניים. אוכלוסיותיהם של שני מינים, צבי ארץ־ישראלי וצבי הנגב, קטנו בצורה משמעותית, וכיום מינים אלה מוגדרים בספר האדום של החולייתנים בישראל כמינים שעתידם בסכנה. ואולם, מצבו של מין שלישי החי בישראל, צבי השיטים, גרוע אף יותר. אוכלוסייתו מונה כמה עשרות בודדות של פרטים, החיים כולם במקום יחיד בארץ, באזור הערבה. על כן מוגדר מין זה בספר האדום כמין בסכנת הכחדה חמורה. רשות הטבע והגנים שמה לה למטרה לשמור על גודלן של אוכלוסיות הצבאים ונוקטת פעולות למניעת ציד, לקידום הכרזתן של שמורות טבע גדולות ולדילול טורפים. מדי שנה מקיימת רשות הטבע והגנים מפקד רב־שנתי של גודל האוכלוסיות ברחבי הארץ, המשמש להערכת מצבן ולנקיטת פעולות לחיזוק האוכלוסיות במקרה הצורך.

על כנפי נשרים

תעופתם של הנשרים, גדולי הכנפיים, מרשימה את הצופים בה עוד מימי קדם, וראיה לכך היא עשרות אזכורי הנשרים במקורות היהודיים. הנרי בייקר טריסטראם, הנוסע וחוקר הטבע הבריטי שחקר את ארץ ישראל בשנים 1863–1864, מתאר בספרו את התצפיות שערך במקומות שונים בארץ על נשרים אציליים רבים שחגו בשמים. ואולם, מראות כאלו אינם נפוצים עוד בארץ לאור גודלה של אוכלוסיית הנשרים בישראל, ההולכת וקטנה בעשורים האחרונים. במיוחד חמור מצבם של הנשרים בשני אזורים, ברמת הגולן ובמדבר יהודה, שבהם קיימת ירידה דרסטית בפעילות נשרים ולא בקע אף לא גוזל אחד השנה.

השנה הושבו לטבע בצפון הארץ תשעה נשרים שגדלו בגרעין רבייה צילום עידו שקד

או על החוף כשהם פצועים. בעשורים האחרונים בקעו אלפי צבונים בחוות שמיקמה הרשות בחופי הים, שאליהן מועתקים קנים של ביצי צבים שהוטלו בחופים. אלה מודגרים באופן טבעי בחול עד הבקיעה והשחרור אל הים. נוסף לכך, הרשות מקדמת את מעמדם של חופי הטלה כשטחים מוגנים ומבצעת פעולות הסברה, בעיקר בקרב דייגים, למניעת פגיעה בצבי ים ולעידוד דיווח על צבים פצועים שנצפו. כמו כן, פעולות אכיפה נרחבות הקטינו את תנועת כלי הרכב בחופים.

הכותבת היא מנהלת תחום תוכן ומידע באגף הסברה, רשות הטבע והגנים

מרכז ההצלה הארצי לצבי הים מטפל מדי שנה בעשרות צבים שנפגעים צילום יניב לוי

והכינו מהם מרק צבים. לפי ההערכות, בין שתי מלחמות העולם ניצודו בחופינו כ־30 אלף צבי ים ממינים שונים. מאז רק גברה פעילות האדם בים ובחופים וצבי הים החיים בים התיכון מתקשים לשרוד מסיבות רבות כמו ציד, דיג ברשתות, זיהום הים באשפה שבה מסתבכים הצבים או כלי שיט הפוגעים בהם. הצבים נפגעים קשות גם באזורי ההטלה שלהם על חופי ישראל, המלאים בנופשים יומם ולילה; חלק מנופשים אלה נוסעים ברכבי שטח על החוף ובכך מסכנים את ביצי הצבים המוטלות בחול ומקשים על הצבונים שבקעו בו להגיע בבטחה אל הים. מפגעים אלו גרמו לכך שצב הים החום וצב הים הירוק, המטילים את ביציהם על חופי ישראל, מוגדרים בספר האדום של החולייתנים בישראל בדרגת סכנת הכחדה חמורה. כדי לשמור על צבי הים, מרכז ההצלה הארצי לצבי הים של רשות הטבע והגנים מטפל מדי שנה בעשרות צבי ים שנמצאו בים

צמצום בתי גידול טבעיים, התחשמלות נשרים על עמודי חשמל והרעלות הם הסיבות העיקריות להתמעטות הנשרים בארץ, וכיום מוגדרים הנשרים בספר האדום של החולייתנים בישראל כמין שעתידו בסכנה. זה עשרות שנים שרשות הטבע והגנים משקיעה מאמצים באישוש אוכלוסיית הנשרים בישראל ופועלת לשמירה על האוכלוסייה הקיימת מפני הגורמים המאיימים עליה. גם גידול פרטים בגרעין הרבייה ושחרורם לטבע במסגרת פרויקט "פורשים כנף", המציין 20 שנות פעילות, תורמים רבות לאוכלוסיית הנשרים בישראל. השנה הושבו לטבע בצפון הארץ תשעה נשרים שגדלו בגרעין הרבייה וכן הובאו שלושים נשרים מחו"ל כדי לחזק את גרעין הרבייה. למרות מצבה העגום של האוכלוסייה, באזור אחד בארץ חלה התאוששות. התבססות הנשרים במצוקי הכרמל נמשכת ובכל שנה עולה בו מספר הקינונים המוצלחים.

ארוכה הדרך אל הים

צב הים שבתמונה, השוחה בלב ים, מעורר אולי תחושת פליאה אל מול יפי הטבע, אבל בעבר עוררו הצבים דווקא את מיצי העיכול כאשר צדו אותם בהמוניהם